

e-mail: larysa_van@ukr.net

Ванцієнко Л.В., *головний спеціаліст відділу бухгалтерської служби та фінансово-ресурсного забезпечення Управління Державної міграційної служби України в Тернопільській обл.*

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ

Vantsiyenko L.V., *Chief Specialist of Accounting Services and Financial Resource Provision Department of State Migration Service of Ukraine in Ternopil region*

LABOR MIGRATION AND ITS IMPACT ON FORMATION OF WELFARE

В сучасних умовах стрімкого поширення глобалізаційних процесів та загострення світової економічної кризи, коли міграційні потоки стали набагато масштабнішими, загострилося багато проблем, пов'язаних із трудовою міграцією. А, як відомо, масштабніші потоки та різноманітніші форми міграції створюють нові виклики для урядів країн світу.

Трудова міграція – це, безперечно, питання глобального рівня. Сьогодні у світі налічується понад 214 млн. мігрантів, з них близько 105 млн. – мігрують з метою працевлаштування. Щодо кількості українських трудових мігрантів, то, за різними оцінками, цифри варіюють від 2 до 7 млн. чол. За даними Міжнародної організації праці, кожен сьомий українець свого часу виїжджав на заробітки за кордон [1].

Необхідно зазначити, що сьогодні Україна перебуває у виняткових обставинах внаслідок глибокої політичної та економічної кризи. На початку 1990-х рр. наша держава була приблизно на одному рівні економічного розвитку з такими країнами як Польща, Словаччина, Болгарія, Румунія. Нині ж за показниками економічного розвитку Україна відстає від них у кілька разів (так, заробітна плата українців в 5-8 разів менша, ніж заробітна плата поляків, словаків, болгар та румун).

Збройний конфлікт на Сході України та падіння економіки стимулюють працездатне населення активніше шукати кращої долі закордоном. За статистикою демографів, за роки незалежності кількість заробітчанин, що поїхали працювати закордон, зросла з 7% до 15%. Причому переважна більшість українців їде на сезонні заробітки, аби вижити.

У 2012 р. Державною службою статистики України та Інститутом демографії і соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України було проведено модульне вибірконе обстеження населення з питань трудової міграції[2], за результатами якого отримано такі результати.

Найбільше у пошуках роботи за кордон виїжджають жителі західного регіону (10,8% населення), у південному регіоні цей показник становить 1,9%, у північному – 1,3%, у центральному і східному – по 1%.

Найпривабливішими країнами-реципієнтами вітчизняної робочої сили є Російська Федерація (43,2%), Польща (14,3%), Італія (13,2%) та Чеська Республіка (12,9%). Серед інших країн, куди спрямовані потоки трудових міграцій, – Іспанія (4,5%), Німеччина (2,4%), Угорщина (1,9%), Португалія (1,8%). З'явилася у цьому переліку й нова держава – Білорусь, куди виїжджає 1,8% наших громадян.

Найпоширенішими сферами економічної діяльності трудових мігрантів є будівництво (45,7%), домашнє господарство (18,3%), сільське господарство (11,3%) та торгівля (9,1%). Українські мігранти, як правило, не конкурують на ринку праці, оскільки здебільшого займають ті робочі місця, які є менш привабливими для місцевого населення. Більше третини з них зайняті у найпростіших професіях, чверть становлять кваліфіковані робітники з інструментом, кожен шостий працює у сфері торгівлі та послуг, а кожен десятий – як професіонал, фахівець або технічний службовець. Решта влаштовуються як кваліфіковані робітники сільського господарства. Розмір зарплати вітчизняних працівників за кордоном становить 30–60% від суми, яку отримують постійні мешканці країн-реципієнтів за таку саму роботу.

Головною метою працевлаштування українських трудових мігрантів за кордоном є насамперед фінансова допомога домогосподарствам на батьківщині. Обстеження трудових українських мігрантів [2] засвідчило, що висилали з-за кордону кошти своїм сім'ям понад 62% мігрантів. Ця грошова допомога значно впливала на добробут домогосподарств. У їх сукупному доході вона у середньому складала 43% (для прикладу, у 2012 р. до Чернівецької області надійшли перекази на суму понад 130 млн. дол. і понад 40 млн. євро, що у півтора разу перевищило річний бюджет цієї області).

Стосовно середньомісячного заробітку одного трудового мігранта значимо, що він становив 930 доларів, а це майже втричі більше, ніж у се-

редньому на одного штатного працівника, зайнятого в економіці України (330 доларів США). Найбільше заробити вдається у Німеччині – 1798 доларів, у Чеській Республіці – 1137 та Італії – 969, а найменше – у Польщі та Білорусі – 560 та 432 долари США відповідно[2].

Принагідно зазначимо, що на початку 2017 р. суттєво змінилася географія трудової міграції: до Польщі бажають їхати 30% потенційних трудових мігрантів (у 2006 р. бажаючих було тільки 7%), до Німеччини також 30%, до Італії – 19%, США – 15%, і очікувано різкий спад по Росії від 18% у 2011 р. до 12% на цей час [3].

Як бачимо, Польща є однією з найпопулярніших держав для українських заробітчан, адже понад 95% трудових мігрантів у Польщі – родом із України. За оцінками експертів, зараз у Польщі офіційно працює до одного мільйона осіб, неофіційно – понад 2 мільйони українських заробітчан. Проте необхідно зазначити, що із збільшенням потоку заробітчан до Польщі, зростає і кількість зловживань щодо українських працівників. Невиплата заробітної плати та елементарне недотримання умов та оплати праці призводять до того, що українці досить часто почуваються безправними і не знають, куди звернутись по допомогу.

Згідно зі статистикою Світового банку «Міграція та грошові перекази», опублікованого наприкінці 2010 р., майже 6,6 мільйонів українців перебували за кордоном, що становило близько 15% населення України. А у 2015 р. обсяг грошових переказів у відсотках до ВВП України сягнув рекордних 6% [3].

Загалом через платіжні системи українські трудові мігранти в середньому за рік перераховують від 7 до 10 млрд. дол., причому лівова частка зароблених мігрантами коштів надходить до України через неофіційні канали: кошти надсилаються через знайомих чи водіїв вантажівок або передаються особисто. Зароблені мігрантами кошти є вкрай важливими для добробуту їхніх домогосподарств.

При цьому фахівці стверджують, що обсяг коштів, які українські трудові мігранти переказують додому, перевищує усі інвестиції іноземних компаній та допомогу міжнародних донорів, взятих разом [4]. «Трудові мігранти є найбільшим інвестором в економіку України, – зазначає Голова Представництва МОМ в Україні Манфред Профазі. – Як показують результати дослідження, приватні грошові трансферти українських трудових мігрантів в Україну становлять більший відсоток ВВП, ніж прямі іноземні

інвестиції і офіційна допомога в цілях розвитку разом узяті. Спільноти мігрантів не мають меж, вони оволодівають знаннями та ресурсами, безцінними для країни походження. Дослідження підтверджує, що за умови ефективного управління, трудова міграція та капітал, який вона генерує, можуть сприяти гуманітарному, соціальному, економічному та культурному розвитку в країнах походження і стимулювати економічне зростання» [4].

Аналізуючи добробут українських заробітчан у країнах Євросоюзу, загалом можна говорити про його значне поліпшення. Якщо раніше заробітчани економили на найнеобхіднішому, щоб заробити гроші й забезпечити потреби родини, яка залишилася в Україні, то нині дедалі виразніше виявляється спрямованість на задоволення особистих життєвих потреб, культурних запитів мігранта, пов'язаних з країною перебування, тенденція до самореалізації, підвищення свого професійного та освітнього рівня. Українці частіше купують помешкання в кредит у Італії, Греції, Іспанії, Португалії.

Проте необхідно зазначити, що інвестиційний потенціал доходів від трудової міграції в Україні використовується не завжди неефективно, про що свідчать надміру «роздуті» ціни на ринках нерухомості, автомобільному ринку, ринку освітніх послуг. І зовсім мало мігрантських коштів вкладається у розвиток власного бізнесу на батьківщині.

Безперечно, «для більшості країн, що розвиваються (і які здебільшого виступають донорами робочої сили) трудова міграція здійснює певний економічний ефект: мігранти забезпечують країни походження значними притоками капіталу у формі грошових переказів, зменшуючи вплив економічних криз і соціальних шоків та частково вирішуючи проблеми зайнятості населення» [5, с. 48].

Таким чином, серед позитивних наслідків впливу трудової міграції для країни-донора робочої сили виокремимо:

- додаткове спрямування значних фінансових потоків в економіку України;
- зниження напруження на вітчизняному ринку праці та зменшення зареєстрованого і прихованого безробіття;
- збільшення можливостей зайнятості для економічно активного населення України.

Негативні сторони цього процесу полягають у такому:

– виїзд людей (здебільшого молодого віку) на роботу за кордон, що призводить до негативних демографічних наслідків для України. Мігрантський спосіб життя призводить до руйнації українських сімей. Ще ніколи в Україні так гостро не стояла проблема соціального сирітства, адже сьогодні понад 200 тис. дітей сучасних українських «остарбайтерів» позбавлені батьківського піклування;

– трудові мігранти не наповнюють пенсійний та соціальні фонди, що створює проблему їх пенсійного забезпечення після повернення в Україну;

– нелегальне працевлаштування громадян України за кордоном призводить до їхньої незахищеності від свавілля роботодавців та посередників. Досить часто наші гастарбайтери опиняються в поганих умовах проживання та праці і нерідко потрапляють до рук торговців людьми.

Відтак для попередження негативних наслідків трудової міграції українців вважаємо за доцільне:

– удосконалити чинну нормативно-правову базу, ухваливши закон про зовнішню трудову міграцію, який допоміг би у розв'язанні проблем українських мігрантів. Адже українські трудові мігранти зазнають подвійної дискримінації: насамперед, у країнах перебування, де в них гірші соціально-економічні умови, а також у власній державі, яка не завжди сприяє їм та не захищає їхні права;

– створити умови всередині країни, які сприяли б скороченню виїздів на заробітки за кордон, для чого: по-перше, необхідно засобами державного впливу змушувати роботодавців підвищувати зарплати (переконані, що сьогодні не варто намагатися зберегти дешеву робочу силу, яку чомусь зробили основною конкурентною перевагою України); по-друге, потрібно збалансовано готувати робочу силу, оскільки молодь нині не завжди має можливість працевлаштуватися на вітчизняному ринку праці. Відтак доцільно готувати фахівців насамперед тих професій, на які є попит (якщо, скажімо, випускники українських медичних вузів виїжджають масово за кордон і знаходять там роботу, яка не вимагає кваліфікації, то це означає, що або держава готує забагато медиків, або недоплачує їм);

– заохочувати повернення мігрантів на батьківщину та максимально використовувати результати трудової міграції в інтересах розвитку домогосподарств мігрантів, місцевих громад, регіону та країни в цілому. На

нашу думку, доцільно забезпечити безмитне ввезення майна та зароблених коштів, передбачити податкові пільги хоча б на три-п'ять років для започаткування власної справи вже на рідній землі, врегулювати питання пенсійного забезпечення;

– створити сприятливі умови для формування інвестиційного потенціалу коштів, привезених з-за кордону.

Переконані, що запропоновані заходи зменшать негативні наслідки зовнішньої міграції та сприятимуть зростанню добробуту вітчизняних домогосподарств у перспективі.

Література:

1. Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iom.org.ua>.

2. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://staging.ilo.org/public/libdoc/ilo/2013/113B09_347_ukra.pdf.

3. На вимогу часу – ФПУ ініціює створення центру з підтримки трудових мігрантів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fpunews.org/initsiativa-federatsiyi-profesiynih-spilok-ukrayini-stvorennya-tsentru-z-pidtrimki-trudovih-migrantiv2>.

4. Українці за кордоном – найбільші інвестори в українську економіку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iom.org.ua/ua/ukrayinci-za-kordonom-naybilshi-investory-v-ukrayinsku-ekonomiku-pidverdzhuyut-rezultaty>.

5. Кізіма Т. Державна політика стимулювання грошових переказів трудових мігрантів: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії / Тетяна Кізіма, Вікторія Онищук // Світ фінансів. – 2016. – Вип. 1. – С. 47–57.